

„Globalizácia, to je 8 miliárd hláv a rúk, pracujúcich na spoločnom probléme – naplnení vzájomných potrieb. Globalizácia je internacionálou kapitalizmu. Menej so o nej spieva, ale o to viac funguje.“

Martin Vlachynský

www.iness.sk/podporte

/iness.slovakia

/instituteINESS

/INESSinstitute

/iness.slovakia

Mesačník
MARKET FINESSe vydáva:

INESS – Institute of Economic
and Social Studies
Na Vršku 12
811 01 Bratislava

tel.: +421-2-5441 0945
e-mail: iness@iness.sk

DESIGNED BY V

Editorial

Richard Ďurana

Tohtoročná letná sezóna rozhodne nie je uhorková. Na financiách sa maká na pláne obnovy, ktorého príprava je nevyhnutnou podmienkou pre získanie 7,5 miliardy eur z EÚ. Na práci došlo k „dohode“ o zvýšení minimálnej mzdy, keď odborári na protest opustili rokovaciu miestnosť.

Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti (RRF), ktorý je súčasťou celého finančného rámca Next Generation EU (zapamätajte si skratku NGEU, zrejme sa s ňou do roku 2058 stretnete neúrekom – dovtedy ho budete vy a vaše deti, a možno aj vnúčence splácať) je zapekklitá záležitosť. V médiách ste iste zachytili oslavné ódy na tento veľký balík pomoci, ktorý má Covidom postihnuté európske ekonomiky znovu naštartovať a zároveň reformovať tak, aby sa krajiny vystrábili zo svojich chronických problémov. **„Reformy sa však nerobia mýňaním peňazí, ale manažérskymi rozhodnutiami a politickou odvahou,“** písali sme v minulom čísle v *tlačovej správe*, ktorú sme pri ohlásení kontúr pomoci zverejnili a v ktorej sme artikulovali naše obavy nielen z toho, na čo budú s veľkou pravdepodobnosťou peniaze minuté, ale aj z podkopania budúceho ekonomického rastu kvôli novým daniam, z ktorých sa pomoc do roku 2058 má zaplatiť. V tomto čísle nájdete na strane 3 text s názvom *Na účet Next Generation*, v ktorom vyjadrujeme znepokojenie z toho, ako je po korone aj napriek horiacej ekonomike nálada hojnosti a **ako sa z európskych byrokratov stali bohatí strýkovia pre národných politikov.**

Minimálna mzda sa od budúceho roku zvýši na 623 eur. Odborári, ktorí požadovali 656 eur, z tripartitného stretnutia na protest urazene odišli. Minister práce a sociálnych vecí už spochybnil reprezentatívnosť odborárov ako zástupcov zamestnancov (200-tisíc členov verzus 2 milióny zamestnancov) a avizoval zmeny v tripartite, ktorá sa dekády na trh práce valila ako sociálno-demokratický valec z kopca, z ktorého vlajkami mávali vlády Smeru. Vráťme sa ale k vyššej minimálnej mzde.

Ak „kompromisné riešenie“ 623 eur predstavuje jej nárast o 7,4 % – čo je viac ako dvojnásobok oproti očakávanému rastu priemernej mzdy (3,1 %) – cesta, ktorú vydal Smer, sa teda až tak nezmenila. Stávame sa európskymi lídrami v podiele minimálnej mzdy na priemernej (54 %). To je vysoko nad hranicou, ktorú odporúčajú medzinárodné organizácie ako bezpečnú. A to nie je veru dobrá správa pre krajinu s veľkými regionálnymi rozdielmi a večnými problémami s dlhodobou nezamestnanosťou. O tom, že sa to celé deje v covidovom období, kedy je akákoľvek ekonomická predikcia neistá, snáď ani netreba hovoriť. Zodpovedný minister mal ohlásiť, že v súčasných ekonomicky neistých časoch si jednoducho nemôžeme dovoliť zvyšovať náklady práce pre malých a stredných zamestnávateľov.

Pred pár dňami sme oznámili **výsledky Indexu Zdravie za peniaze pre rok 2020.** Unikátny medzinárodný index sme vytvorili v minulom roku s cieľom podporiť debatu o kvalitatívnych výsledkoch – alebo ak chcete efektívnosti – zdravotníctva, so zameraním na zdravie pacientov. V tohtoročnej edícii indexu sme spracovali 23 ukazovateľov zo svetových databáz a porovnali 25 rôznych krajín – európskych členov OECD vrátane Slovenska. Oproti minulému roku sme zahrnuli aktuálny ukazovateľ týkajúci sa pandémie COVID19. **Výsledky Slovenska sú nelichotivé a hodnota indexu Zdravie za peniaze je u nás jedna z najhorších spomedzi zahrnutých krajín.** O tom, prečo to tak je a čo by mali slovenskí politici spraviť pre zlepšenie kvality a efektívnosti slovenského zdravotníctva sa **dočítate na strane 4.**

V tomto čísle sa venujeme ako vždy viacerým témam – okrem vyššie spomínaným predovšetkým školstvu a verejným financiám, ale nájdete v ňom aj optimistický text s názvom *Globalizácia porazí koronavírus*, z ktorého je aj citát vľavo hore.

Prajem vám všetkým inšpiratívne čítanie!

Richard Ďurana

Obsah

Globalizácia porazí koronavírus	3
Na účet next generation	3
Index Zdravie za peniaze 2020	4
Dane za každú cenu	5
Dôverujeme viac rodičom ako obciam	6
Gastráče: 3 argumenty a 5 pseudoargumentov	6
Na tie najchudobnejšie deti sa znova zabudlo	7
Slováci si v ekonómii veria, dáta hovoria opak	8
Reforma škôl: Ako nové prístupy k vzdelávaniu môžu vznikať priamo v školách	10
Bez 100 % štátneho VSE nám bude lepšie	12
Nepotrebujeme masívnu výstavbu škôlok ani povinnú plošnú dochádzku	13
Podujatia	14
INESS publikácie	15
INESS knihy	15

Globalizácia porazí koronavírus

Martin Vlachynský

Keď začiatkom marca prichádzala prvá (stále jediná?) vlna pandémie, v nejednom rozhovore s virológmi či epidemiológmi zaznela výčitka smerom ku globalizácii. Vraj dnes sa ľudia veľmi premiestňujú a potom sa premiestňujú aj vírusy.

Zastavilo by vírus, keby sa menej cestovalo a hýbalo? Spomalilo možno. Ale morové rany, ktoré v stredoveku pricestovali z Číny, či milióny mŕtvych Aztékov po návšteve európskych osýpok nám odkazujú, že ujsť sa nedá. Práve naopak, globalizácia a väčšie prepojenie ľudí nám pomôže prežiť.

Dnes v novinách čítame, že Slovensko „chce“ pre seba tri milióny kusov budúcich vakcín. Zamyslime sa, čo všetko sa musí stať, aby takéto „chcenie“ bolo naplnené. Najskôr farma firmy musia rozbehnúť výskum a testovanie. Spojiť najlepších svetových vedcov so špičkovým vybavením, vyrábaným v USA, Európe, či Izraeli. Na klinické testy sa musia identifikovať tisíce dobrovoľníkov so špecifickým profilom z celého sveta, aplikovať vakcínu a sledovať účinky. To všetko vynásobte počtom paralelne skúmaných vakcín.

Keď sa výsledok podarí, prichádza ďalšia fáza. Fabriky po celom svete vyrobia miliardy ihl, striekačiek a samotných vakcín. Sterilne ich zabalia, vložia do miliónov chladiacich boxov a pošlú ďalej. To „pošlú ďalej“ predstavuje gigantickú sieť lietadiel, medziskladov, áut a kuriérov. Len pre distribúciu dostatočného množstva vakcín po svete sa odhaduje potreba **8 000 letov** Boeingom 777. Ani podaním vakcíny sa to nekončí. Po uvedení lieku na trh pokračuje klinické skúšanie fázou 4, kedy sa hodnotia dlhodobé dopady na organizmus. Vzhľadom k mutácii vírusu je pravdepodobné, že táto reťaz udalostí sa bude pravidelne opakovať. Dokážeme to? Áno – dokázali sme to s vakcínami proti TBC, kiahňam či chrípke.

A teraz si predstavme svet, kde si každý štát hľadá svoje. Čo najviac sebestačnosti, čo najmenej obchodu. Minimum cestovania, výmena myšlienok len v rámci rodnej doliny. Vlastne, nemusíme si to predstavovať. Je to svet izolovaných sebestačných komunít, ako boli Aztékovia. Komunít, ktorých odolnosť voči šokom je nízka, pretože sa v krízových situáciách nemôžu spoliehať na pomoc celého sveta. Pretože globalizácia, to je 8 miliárd hláv a rúk, pracujúcich na spoločnom probléme – naplnení vzájomných potrieb. Globalizácia je internacionálnou kapitalizmu. Menej so o nej spieva, ale o to viac funguje.

HN, 10.8.2020

Na účet next generation

Juraj Karpiš

Podľa 63 percent Talianov EÚ v pandémie zlyhala. A na otázku, kto bol ich najdôležitejším partnerom v najhorších dňoch COVID-19 krízy, iba 4 percentá spomenuli EÚ, zato 25 percent menovalo Čínu...

Podľa posledného prieskumu verejnej mienky v 9 krajinách s 2/3 populácie celej Únie Brusel pandémiu nezvládol. Pred COVID-19 sa pritom v Bruseli počítali drobné, keďže po vystúpení Britov zívala v rozpočte diera. Po korone je však aj napriek horiacej ekonomike nálada hojnosti. Z európskych byrokratov sa stali bohatí strýkovia pre národných politikov. Vyhrážanie sa referendum o vystúpení Talianska z eurozóny? Zabudnuté. Pri stole si hrkútajú európski byrokrati už aj so strateným synom európskej integrácie, maďarským premiérom Orbánom.

Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti (RRF) bol pre Brusel geniálny ťah. Ako bonus máme už aj formálne spoločný európsky dlh. Ani to nebolelo, nemuseli sme sa pýtať ľudí ani meniť zmluvy o fungovaní EÚ. Ďalšia kríza teda nevyšla nazmar. Ako v roku 1999 povedal vtedajší predseda Európskej komisie Romano Prodi: „Som si istý, že euro nás donúti zaviesť novú sadu nástrojov ekonomickej politiky. Je však politicky nemožné navrhnuť to už dnes. No jedného dňa príde kríza a nové nástroje sa vytvoria.“

Ekonomickú obnovu ani odolnosť však od RRF nečakajme. Nie preto, že prvé peniaze z tohto mechanizmu začnú tiecť až v druhej polovici roku 2021. Preto, že ekonomika nepotrebuje pre svoj rast nové dane a z nich financované „investície“. EÚ nemá vlastné peniaze, na financovanie svojich sľubov si ich musí požičať alebo vytlačiť. Daňami a infláciou sa však ešte nik k prosperite a inováciám neprepracoval.

Kam vysoký dlh kombinovaný s financovaním výdavkov štátu cez centrálnu banku vedie, ukazuje Taliansko. Tamojší priemysel je na úrovni spred 40 rokov a ich reálny hrubý domáci produkt sa vrátil 27 rokov do minulosti. Práve RRF posúva celú EÚ bližšie k talianskej ceste, robí ju viac zadlženou a zraniteľnou. Obetovanie bohom agregátneho dopytu nefunguje a hra na čistých príjemcov prebúdza nacionalistické príznaky. Stratia na tom európski zamestnanci a podnikatelia, krátkodobu ziskajú európski politici a ich známi. Centrálna plánovaná alokácia kapitálu oslabí už tak biedny rast životnej úrovne v EÚ. Next generation EÚ (čo je názov celého finančného rámca, ktorého je RRF súčasťou) za túto mocenskú hru zaplatí ekonomickým zaostávaním.

Uľavil som si, no na Slovensko mieria miliardy eur. Čo s nimi? Krokolomné termíny a zeleno-digitálne zadefinované podmienky zásadne obmedzujú ich rozumné investovanie. Míňať cudzie zdroje na cudzie potreby je tá najhoršia kombinácia, ktorá nám tu skorumpuje ďalšiu generáciu politikov. Po pokuse prefinancovať zjavné slovenské katastrofy, ako sú cesty prvej triedy alebo železničná infraštruktúra, treba čo najviac z peňazí dať ľuďom. A to akýmkoľvek maskovaným znížením daní alebo dávkami, ktoré prejdú sitom bruselského centra. Nech to minú na platby podnikateľom, ktorí im slúžia. Aspoň časť zdrojov sa tak nevyplýva na vznik parazitických štruktúr, ktoré nás budú dusiť ďalšiu dekádu.

.týždeň, 16.8. 2020

Index Zdravie za peniaze 2020

Martin Vlachynský

Na Slovensku v súčasnosti diskusia o zdravotníctve nechýba. Veľa sa diskutuje o prostriedkoch – počte nemocníc, lekárov, postelí, o peniazoch. O to menej sa však diskutuje o cieľoch – zdraví pacientov.

S cieľom podporiť debatu o kvalitatívnych výsledkoch zdravotníctva vytvoril INESS v roku 2019 nový index nazvaný Zdravie za peniaze. Teraz vám predstavujeme jeho verziu s dátami pre rok 2020.

Spracovali sme v ňom 23 ukazovateľov zo svetových databáz a porovnali 25 rôznych krajín (európski členovia OECD), vrátane Slovenska. V nominálnych výsledkoch najlepšie obstáli bohaté štáty ako štáty Nórsko, Island, Švédsko, Dánsko či Holandsko. Dobré výsledky veľmi bohatých krajín nie sú prekvapením. Preto sme absolútne výsledky **prevážili výdavkami na zdravotníctvo, upravenými o mzdy**. Takto upravený index berie do úvahy bohatstvo jednotlivých krajín, ale aj rôzne výšky miezd, ktoré sú v zdravotníctve najvýraznejšou nákladovou položkou.

Podľa tejto metodiky sú na čelných miestach Island, Taliansko, Španielsko, ale aj východoeurópske štáty Poľsko a Estónsko.

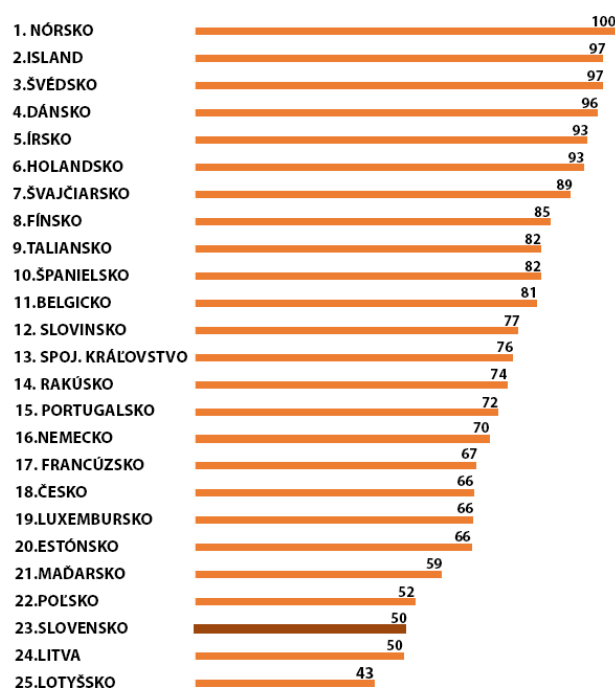
Slovensko sa v hodnotení 25 štátov ocitlo na 21. priečke, na posledných priečkach skončilo Švajčiarsko, Francúzsko či Litva. Nízke umiestnenie niektorých bohatých štátov je spôsobené tým, že nadpriemernú kvalitu majú zaplatenú veľmi vysokými výdavkami.

V ročníku 2020 sme v indexe spravili niekoľko obmien oproti minulému roku, vrátane zahrnutia ukazovateľa, týkajúceho sa pandémie COVID19.

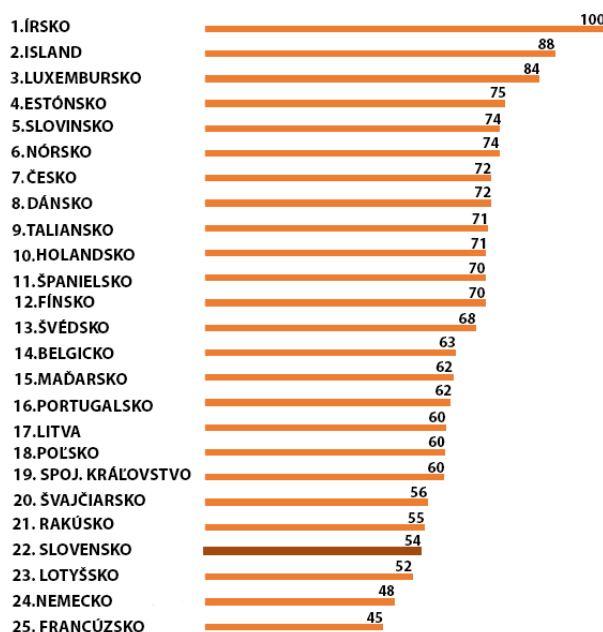
Hodnotenie ukazuje, že pre efektívny systém je dôležité, aby zdravotnícke výdavky smerovali k jasnému cieľu – lepšiemu zdraviu obyvateľov. V Slovenskej realite to znamená zlepšenie starostlivosti o chronických pacientov, zlepšenie prístupu marginalizovaných komunít k zdravotníckym službám či zvýšenie kvality zdravotníckych fakúlt. V grafoch nižšie nájdete hodnotenie Zdravie za peniaze, ako aj čiastkové výsledky Slovenska.

Publikáciu si môžete [stiahnuť ako PDF na stránke iness.sk](#).

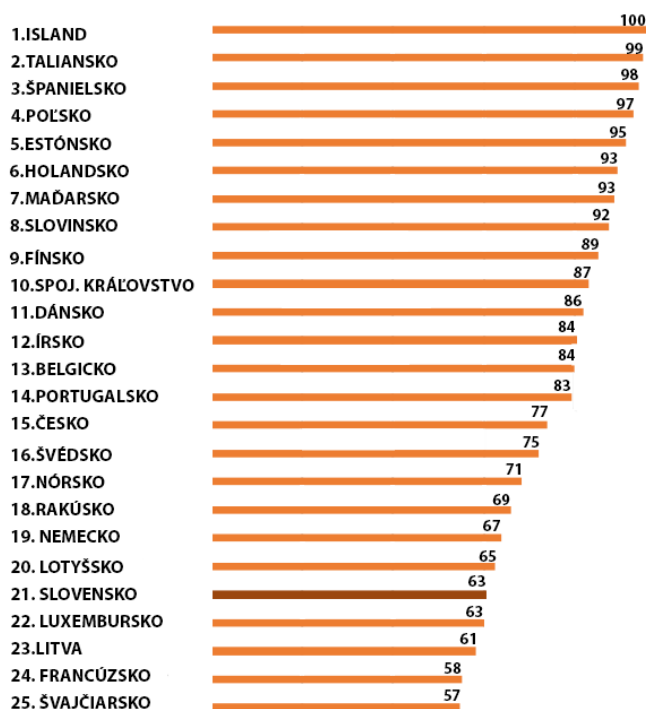
NOMINÁLNE VÝSLEDKY

INDEX VÁŽENÝ POMEROM ZDRAVOTNÍCKYCH VÝDAVKOV NA HDP

INDEX ZDRAVIE ZA PENIAZE 2020

iness.sk, 24.8. 2020

Dane za každú cenu

Radovan Ďurana

Ľudia ostanú pri cigaretách, ktoré im síce budú škodiť viac ako alternatíva, ale do štátnej kasy prinesú viac daní.

Po troch rokoch je na stole opäť zvyšovanie dane z tabaku. V angličtine označovaná „sin tax“, voľne preložené „daň z hriechu“. Podobne ako daň z alkoholu či piva. Verejnosť vníma tieto dane ako spôsob, akým spotrebiteľia návykových látok „platia“ za svoje hriechy.

Pravdou je, že fajčiari platia veľa. Jedna škatuľka denne znamená 2,2 eura denne, fajčiar na dani z tabaku za mesiac zaplatí ekvivalent 50 percent zdravotných odvodov z priemernej mzdy. Lenže táto daň nevznikla ani kvôli zdravotníctvu, ani kvôli odrádzaniu fajčiarov od návyku. Ich poslaním je plniť

štátnu kasu, a tak končia aj v nákupoch stíhačiek, predražených diaľnicami, platoch učiteľov a len veľmi malá časť z nich sa v podobe odvodov za poistencov štátu dostane do zdravotníctva. Daň z tabaku pritom ročne generuje viac ako 750 miliónov eur a keby bola skutočne príjmom poisťovní, mali by takmer o pätinu zdrojov viac. To sa však nestane.

V návrhu na vyššie sadzby dane nenájdeme žiadne zdôvodnenie zvyšovania sadzby. Žiadny odkaz na analýzu, ktorá by poukazovala, že narastla spotreba zdravotníckej starostlivosti fajčiarmi, a teda sa 50-percentná pokuta musí zvýšiť. Daň z tabaku tvorí stabilných 6 až 7 percent príjmov štátneho rozpočtu a zvyšovanie sadzieb slúži na to, aby toto percento nekleslo.

Fajčiari majú v tomto smolu. Vďaka sile návyku ich rast sadzby obvyčajne neodradí. Ministerstvo financií konštatuje, že „pri zvyšovaní sadzieb na rok 2017 vzrástla spotreba cigariet o 6 percent“. Verejnosť vníma fajčiarov negatívne, nemá za nich kto protestovať. Skúste si spomenúť, kedy sa menili sadzby na alkohol či pivo. Alebo si skúste predstaviť hromady hnijúcich hrozien vína pred ministerstvom, keď padol návrh na zdanenie vína, ktoré je od spotrebných daní úplne oslobodené.

Výška sadzieb spotrebných daní je dnes výsledkom rozpočtových potrieb vlády, a tá hľadá najjednoduchšie cesty. Navrhované zvýšenie dane z tabaku má priniesť slušných 100 miliónov eur.

Bohužiaľ, tento sto rokov starý pragmatický prístup stratil kontakt so súčasnosťou. Trh s nikotínom za posledných desať rokov zažil obrazne povedané „zemetrasenie“. Na trhu sa objavili nové metódy jeho konzumácie, ktoré neobsahujú horenie a vdychovanie dechtu, ktorý je pri fajčení hlavným vinníkom.

Úrad verejného zdravotníctva v Anglicku či americký FDA otvorene hovorí o elektronických cigaretách či zahrievanom (bezdymovom) tabaku ako o alternatívach, ktoré znižujú riziko negatívnych zdravotných dopadov na závislých od nikotínu. Nepovažujú ich za bezpečnú alternatívu k fajčeniu, ale za menej škodlivú alternatívu, respektíve za prechodnú stanicu od fajčenia k abstinencii.

Daňová politika ministerstva tak dostala nový rozmer. Pribudla k nemu zodpovednosť. Tým, ako nastaví sadzby de facto ovplyvňuje to, či fajčiar sebe a okoliu škodí viac alebo menej. Túto skutočnosť si ministerstvo, zdá sa, zatiaľ neuvedomilo. Sadzby na bezdymový tabak navrhuje zvýšiť o viac ako 50 percent, výrazne nad priemer V4, a o ďalšie dva roky sadzba porastie znovu až tak, že vyskočíme na štvrté miesto v EÚ.

Premietnutie týchto daní do cien správ z tohto menej škodlivého produktu prémiový produkt. Medzi fajčiarmi však dominujú ľudia s nižšími príjmami. Čašníci, predavačky, automechanici budú drahší produkt ignorovať. Ostanú pri cigaretách, ktoré im síce budú škodiť viac, ale do štátnej kasy prinesú viac daní. Zatiaľ je návrh zvyšovania sadzieb v pripomienkovom konaní, snáď sa na jeho ceste do zbierky zákonov podarí upraviť tento vysoko pragmatický prístup.

Denník N, 26.8. 2020

Dôverujeme viac rodičom ako obciam

Róbert Chovanculiak

Ministerstvo školstva plánuje použiť peniaze z Fondu obnovy aj na financovanie „masívnej“ výstavby nových škôlok a škôl, prípadne ich obnovy. Na Slovensku je rozšírené povedomie o nedostatku miest pre malé deti. Toto povedomie má v štatistickom vyjadrení hodnotu okolo 12-tis. miest, po ktorých je dopyt zo strany rodičov, ale ponuka škôlok je nedostatočná. Dočasne. Už sú totižto rozbehnuté projekty z eurofondov vo výške 90 mil. eur, z ktorých sa má vybudovať kapacita pre 11-tisíc detí. A existuje potenciál pre ďalších 5-tisíc.

Tento fakt do určitej miery zužuje priestor na novú „masívnu“ výstavbu. Ďalej ho ešte zužuje to, že máme v SR kapacitu nevyužitých 7 - 15 tis. voľných miest v škôlok. Ich problém je, že sú zle distribuované. Problém nedostatku je u nás totižto koncentrovaný v niekoľkých okresoch (Bratislavský II, V, IV, Senec, či Žilinský) a v chudobných obciach s vysokým podielom Rómskej populácie.

Ale keby sme aj priznali, že momentálne je ponuka škôlok nedostatočná, tak lokálna demokracia demonštruje nadbytok peňazí v predškolskom vzdelávaní. Škôlky sú originálna kompetencia obcí a 82 % z nich vynaloží na škôlky menej zdrojov, než je im prerozdelené z podielových daní na základe počtu detí v škôlkach. Takto spolu odíde z predškolského vzdelávania približne 10% z celkových zdrojov vo výške približne pol miliardy eur. Tieto peniaze chýbajú najčastejšie súkromným škôlkam, kam môžu posilať obce podľa zákona najmenej 88 % peňazí na žiaka, ktoré dostanú od štátu. Pomerne veľa súkromných škôlok sa však sťažuje, že je to často aj menej. Tento rozdiel môžu obce použiť na financovanie svojej „verejnej konkurencie“ alebo na asfaltovanie chodníkov. Z pohľadu obce je dokonca ešte výhodnejšie súkromnú škôlku ani nepovoliť a ušetriť tak peniaze aj za cenu toho, že niektoré deti budú bez škôlky.

Aj z tohto dôvodu by sme sa tak nemali zamýšľať nad masovou výstavbou, ale skôr nad zmenou financovania predškolského vzdelávania. A to tak, aby peniaze išli tam kam majú, t.j. deťom a nie na betón a chodníky. Aby sa škôlky stavali skutočne tam, kde ich je treba a nie tam, kde lepšie vypracujú projekty.

Toto všetko spíňa financovanie prostredníctvom vzdelávacích poukážok. Na Slovensku môže dostať každé dieťa vo veku 3, 4 a 5 rokov šek na 2 900 eur ročne. To je suma pol miliardy eur, vydelená 170-tisíc deťmi v týchto ročníkoch. Peniaze tak prestanú tiecť cez rozpočty obcí, prestaneme financovať budovy a platy, ale potreby malých detí. Financovanie škôlok

prestane byť naviazané na výber daní z príjmu, ktorý kolíše v rámci ekonomického cyklu. A peniaze potečú v plnej výške tam, kde sa rodičia dieťaťa rozhodnú. Či už ide o súkromnú, cirkevnú alebo verejnú škôlku. Alebo môže vzniknúť úplne nový typ ponuky.

Napríklad v čase koronakrízy sa v zahraničí začali dávať dokopy rodičia v susedstvách a založili si „mikroškôlky“ vo forme striedavej starostlivosti. To by u nás vyžadovalo okrem zmeny financovania aj proces deregulácie škôlok. Možností, ako sa postarať o malé deti, je mnoho. Poukaz v hodnote 245 eur mesačne na jedno dieťa môže byť pekná odmena pre študenta, ktorý si rád privyrobí či starého rodiča, ktorému nestačí dôchodok.

Alebo ostane s dieťaťom doma matka a peniaze z poukážky ušetrí v rámci „sporiaceho účtu“ a použije neskôr na nejaké voľnočasové aktivity pre dieťa. Táto suma môže byť aj čriepok do mozaiky ako riešiť problém chudobných detí v rómskych osadách a nedostatočné financovanie rôznych neziskoviek a iniciatív, ktoré týmto deťom už dnes reálne pomáhajú. Ale peniaze na ne dostávajú obce, ktoré im prinajlepšom nevedia, prinajhoršom nechcú vybudovať materské škôlky.

Hlavnou výhodou zmeny financovania je, že rozhodnutie sa decentralizuje na úroveň rodiny, ktorá ma najlepší prehľad o svojich možnostiach, či potrebách. A zoberie sa z rúk miestnych politikov, ktorí nie vždy riešia otázku ako najlepšie zabezpečiť predškolské vzdelanie. Ale niekedy skôr hľadajú spôsoby ako zvýhodniť svoje verejné škôlky oproti konkurencii alebo ako z peňazí na deti rekonštruovať chodníky.

SME, 12.8. 2020

Gastráče: 3 argumenty a 5 pseudoargumentov

Martin Vlachynský

Malý, ale mrštný a odolný. Myslíte si, že už je na lopatkách a on sa opäť bleskovo pozviecha a boxuje ďalej – biznis s gastrolístkami. Návrhy na dobrovoľníctvo ich poskytovania sa motajú parlamentom už minimálne dekádu, ale v tej kľúčovej chvíli sa ďalej nedostanú. Napríklad, keď sa koalíčnému poslancovi od zodpovednosti roztrasú ruky tak, že nevie trafiť hlasovaciu kartu do zariadenia. Nemajú ani veľkú podporu u voličov, no darí sa im získavať niekedy až prekvapivých spojencov, ako napríklad obory.

Tému gastrolístkov sme detailne rozobrali [v jednom diele nášho vlogu Na Vršku](#). Ak sa vám ale nechce pozerať ani [počúvať vo forme podcastu](#), text nižšie je zahrnutím základných argumentov obhajcov gastrolístkov. Zamerali sme sa na 5 (podľa nás) slabých a 3 diskutovateľné argumenty, ktoré v rôznych obmenách vyťahujú zástancovia povinných gastrolístkov.

Najskôr tie slabšie:

1. Gastrolístky sú dobrovoľné

No, úzko technicky vzaté áno, sú. Ale fakticky nie. Zákon vám umožňuje vybrať si vlastnú kantínu, či spraviť dohodu s reštauráciou. Kantína však dáva zmysel až od určitej veľkosti spoločnosti, pričom väčšina slovenských zamestnancov pracuje v malých a stredných podnikoch. Dohoda s reštauráciou je zase administratívne náročná – musíte mať alternatívu pre prípad jej zavretia, pre zamestnancov so špeciálnou stravou, problém môžu robiť aj daňováci (nechodí tam hodovať aj podnikateľova rodina?!). Nehovoriac o profesiách, ktoré majú premenlivé pracovisko, ako napríklad stavbári. Väčšina zamestnávateľov tak fakticky nemá inú možnosť, ako pristúpiť ku gastrolístkom.

2. XY % ľudí ich vníma pozitívne

Čas od času sa zjaví nejaký prieskum o tom, ako ľudia jednoducho milujú gastrolístky. Výborne! Potom predsa dobrovoľnenie nemôže byť problém, všetci zamestnanci sa ich aj tak budú dožadovať miesto hotovosti.

3. Zamestnávateľ je povinný poskytnúť alternatívu

- pre ľudí s lekárske potvrdenými intoleranciami. Hotovosť miesto gastráčov by uľahčila život ľuďom, ktorí nemôžu alebo nechcú tradičný smažák alebo čiernohor na obed. Zamestnávateľ to ale podľa zákona musí riešiť už dnes. Je však dosť ľudí, ktorí lekárske potvrdenie nemajú. Napríklad zdroj svojho tráviaceho problému ešte len hľadajú, sú hraniční, alebo len jednoducho preferujú vegánsku stravu, sú breathariáni, alebo len milujú krabičky s obedom od mamy.

4. Musí ustúpiť doba cashu!

Doba cashu je zlá a aj vďaka elektronizácii gastrokariet ju spoločne porazíme. Nuž, neviem či zo stravného 5€/deň sa dá spraviť DPH karusel, ale tento argument je deravý aj bez toho. „Hotovosť“ je predsa iba slovný obrat, nikto nečaká, že zamestnávateľia budú stravné vyplácať v papierových obálkach. Príde na účet tak, ako zvyšok výplaty.

5. Hrozba exekútorom.

Nemalá časť ľudí na Slovensku má na sebe exekúciu. Ak stále pracujú, exekútor siahne na nemalú časť mzdy, ale na gastrolístky nie. Avšak aj stravné vo forme hotovosti sa dá vyňať spod exekúcie tak, ako sú vyňaté životné minimum, či ďalšie veci vylúčené z exekúcie (oblečenie, biela technika, niektoré pracovné nástroje...)

Je aj niekoľko silnejších argumentov:

1. Hotovostné stravné splynie so mzdou a nakoniec zanikne

Obavu zo „salámovej metódy“ majú napríklad odborári, ale aj časť verejnosti. Vyplýva z toho, že väčšina ľudí vníma len mzdu, ale nie náklady na prácu, akúsi „**cenu zamestnanca**“. Podnikateľ vníma náklady na zamestnanca ako jeden celok, bez ohľadu na to, či sú rozdelené do kolóniek „mzda“, „gastráče“, či rekreačné poukazy. Výšku ceny zamestnanca určuje trh práce, nie vládne

nariadenia. Zrušenie daňovo zvýhodneného stravného by znamenalo zníženie čistej mzdy o cca 8 eur mesačne (resp. zvýšenie mzdových nákladov o 21 eur), čo by bolo politicky nepríjemné presadiť a všimli by si to nielen odborári, ale aj my. Neobstojí ani argument, že uchádzači o zamestnanie s lístkami kalkulujú pri jednaní o mzde. Tak, ako dnes zamestnanec kalkuluje napr. s požiadavkou 1000 eur plus gastrolístky, zajtra bude kalkulovať so mzdou 1050 eur bez gastrolístkov. Celé toto cvičenie je navyše zbytočné, ak bude povinný dvojkolajný systém, teda zachovanie možnosti vybrať si gastrolístky. V takom prípade bude vždy s čím porovnávať čistú mzdu bez gastrolístkov.

2. Účelnosť daňovej úľavy

Daňový odpustok na stravné nie je len tak z plezíru, ale preto, aby sa pracovná sila dobre najedla a nabrala silu do ďalšej výroby! Civilnejšia forma tohto argumentu hovorí o tom, že gastrolístky podporujú lepší work-life balance. Problém je v tom, že to nevieme. Skutočne je za 30-minút do žalúdka nahádzané meničko pilierom zdravého života? Nebolo by lepšie, keby si zamestnanci priniesli z domu uhorkový šalát a obednú prestávku radšej trávili jogou? Nie je rozdiel vo work-life balance potrebách betonára a IT pracovníka? Ak sa pustíme do argumentov o zdravom živote, môžeme sa v nich veľmi rýchlo zamotať.

3. Podnikateľom narastie administratíva

Áno. Ak budú musieť paralelne účtovať pre časť zamestnancov gastrolístky a pre časť hotovosť, administratíva narastie. Preto považujeme povinnosť dať zamestnancovi na výber za druhé najlepšie riešenie. Tým najlepším by bolo umožniť zamestnávateľovi rozhodnúť sa jednostranne, akým spôsobom zamestnancovi daňové zvýhodnenie stravného zrealizuje. Ale budiž. Je to zvládnuteľná administratíva, účtovné softvéry musia každoročne zapracovať množstvo legislatívnych zmien, toto bude len jedna z nich.

Aj poskytovanie rôznych kupónov a lístkov je legitímne podnikanie. Ale bolo by fajn, ak by prebiehalo v konkurenčnom prostredí. V takom, kde je pripustený hlavný konkurent – univerzálne kupóny nazývané „peniaze“.

blog SME, 11.8.2020

Na tie najchudobnejšie deti sa znova zabudlo

Róbert Chovanculiak

Ťažko nájdete analytika, ktorý by pochválil novú vládu za starý typ sociálneho balíčka. Rozdávať všetkým, keď nie je z čoho, je ako pri topení sa vyťahovať za vlastné vlasy. Snaha sa môže ceniť, ale bude márna.

V balíčku však bolo jedno opatrenie, ktoré vzbudilo zmiešané reakcie. Zrušenie plošných obedov zadarmo. Pre ekonomických analytikov chápujúcich, že zdroje sú vzácne, to bolo správne opatrenie. A treba priznať, že odvážne. Nie je príliš veľa politikov, ktorí dokážu zrušiť niečo, čo iný politik začal rozdávať bezplatne.

Dalo sa to aj lepšie

Na druhú stranu sa našli ľudia, ktorí začali toto zrušenie kritizovať. Argumentujú, že plošné obedy zadarmo pomáhali chudobným deťom a ich zrušenie im pohorší. Aj napriek tomu, že som pri zavádzaní bezplatných obedov stál v opozícii proti takýmto argumentom, pri ich súčasnom zrušení im dávam tak trochu za pravdu. Minimálne v tom zmysle, že zrušenie plošných obedov zadarmo chudobným deťom nijak nepomôže. A to je problém. Pretože pri ich zavádzaní odborná verejnosť neriešila obed zadarmo pre dieťa podnikateľa zo Žiliny, IT zamestnanca z Košíc alebo poslanca z Bratislavy. Riešilo sa ako najlepšie pomôcť chudobným deťom. A na to sa nejak zabudlo.

Súčasná vláda síce zrušila plošné obedy zadarmo, ale peniaze, ktoré takto ušetrila sa rozhodla poslať naspäť rodičom strednej a vyššej triedy vo forme bonusu na dieťa. Znova plošne a neadresne. A na chudobné deti si už nikto nespomenul. Pritom ide o veľké peniaze.

Bezplatné obedy stáli štát ročne okolo 120 mil. eur. Pri ich zavádzaní som tvrdil, že toto sú tak veľké peniaze, že ak chceme pomôcť chudobným deťom, zabudnime na plošné obedy a poďme sa pozrieť ako lepšie zachytiť chudobné deti, ktoré dnes systém prehliada a zaplatiť im ešte aj raňajky a večeru. A nie len to. Oстане dosť peňazí aj na škôlky, ktoré tieto deti nenavštevujú. Analytici hodnoty za peniaze odhalili silnú koreláciu medzi výskytom rómskych osád a chýbajúcimi škôlkami. A zároveň vieme, že práve týmto deťom by tie škôlky v skorom veku výrazne pomohli. Z týchto peňazí sme mohli budovať škôlky, centrá pomoci a zamestnať odborných pedagógov, asistentov alebo zaplatiť náklady rôznym neziskovkám a dobrovoľníkom, ktorí už majú dnes výborne výsledky pri pomoci týmto deťom.

Dnes na toto všetko nie sú peniaze. Štát dáva dlhodobo na pomoc tým najchudobnejším deťom niečo medzi 10 – 20 mil. eur ročne. Smiešna suma, zvlášť keď zoberieme slimačie tempo valorizácie dávok v hmotnej núdzi a donedávna rýchle tempo rastu priemernej mzdy. Tí, čo kritizujú zrušenie plošných obedov zadarmo by mali skôr kritizovať, že ušetrené peniaze nejdú naspäť do adresnej sociálnej pomoci, ale idú sa rozdať mediánovému občanovi.

Dva argumenty proti rušeniu

Zástancovia plošných obedov majú dva argumenty: slabá penetrácia a psychologický efekt. Začnime tým prvým. Argumentom za plošné obedy je aj neschopnosť súčasného systému založeného na pomoci v hmotnej núdzi zachytiť všetky chudobné deti. A tak k približne polovici z nich sa bezplatný obed nedostane.

Toto je ale argument proti súčasnému nastaveniu systému, nie za zavedenie plošných opatrení. Z medzinárodných skúseností vieme, že existujú aj iné charakteristiky, ktoré sa dajú sledovať a dokážu lepšie zachytiť chudobu detí. Napríklad najvyššie dosiahnuté vzdelanie rodičov, nezamestnanosť rodičov alebo odlišný materinský jazyk detí. Alebo môžete vyhlásiť súťaž pre neziskovky, ktoré budú odmeňované za identifikáciu chudobných detí, ktoré doteraz nedostali bezplatný obed. So 100 mil. euro ročne sa dajú robiť veľké veci.

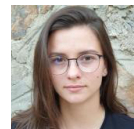
Druhý argument vyzdvihuje psychologický vplyv plošných bezplatných obedov na statusovú atmosféru v triedach. Jeho zástancovia tvrdia, že ten moment, keď všetci žiaci sedia spolu v jedálni,edia rovnaký obed a vedia, že všetci ho majú zadarmo, vytvára jedinečnú situáciu, keď sú si deti rovné.

Tento pohľad však podľa mňa silno zveličuje a až romantizuje do akej miery deti riešia, či niekoho rodiča zaplatili šek za obed, keď podáva farebný lístok tete so žufanou. Pri signalizácii sociálneho statusu tieto deti skôr zaujíma značka tenisiek, kvalita oblečenia, či má niekto iPhone alebo čínsky android a motívy akej rozprávky majú na školskej taške, či peračníku. Minimálne štyri prestávky denne majú tieto signály na očiach a diskutujú o nich, a spoločný obed to má zmeniť?

Ale aj keby tento problém existoval a skutočne by platenie obedov hralo nejakú rolu v statusovej hre detí, otázka tu ostáva: skutočne stojí za to zaplatiť za jeho odstránenie 100 mil. eur ročne? Keď vieme, koľko veľa týmto chudobným deťom chýba a ako moc by im všetky tie škôlky, pedagógovia, dobrovoľníci, pomôcky a strava navyše mohlo pomôcť v ich budúcom živote?

Denník E, 12.8. 2020

Slováci si v ekonómii veria, dáta hovoria opak

Vanesa Križanovičová

Nebezpečný mix neznalosti so silným sebavedomím
nás môže v budúcnosti vyjsť draho.

Hodnotenie finančnej gramotnosti Slovákov a Sloveniek je **dlhodobo nízke**. V roku 2014 sme v štúdií Standard & Poor's – Financial Literacy around the World dosiahli podpriemerný výsledok voči krajinám Európskej únie. Skóre Slovenska bolo 48 percent, priemer krajín Európskej únie 52.

Ak sa pozrieme na index finančnej gramotnosti z roku 2017, výsledok bol o niečo lepší. Slováci v tom čase priemerne poznali svoje osobné financie na 56 percent. Tento prieskum napríklad zistil, že viac ako polovica opýtaných si medzi dvomi ponukami nevyberie najvýhodnejší termínovaný vklad, až 84 percent si medzi dvomi ponukami nevyberie najvýhodnejší úver a len 19 percent opýtaných rozumie pojmu RPMN (ročná percentuálna miera nákladov úveru). Napriek tomu prieskum z roku 2018 ukázal, že Slováci si v ekonomických otázkach veria. Až 80 percent opýtaných o sebe tvrdilo, že sú finančne gramotní. Nebezpečný mix neznalosti so silným sebavedomím nás však môže v budúcnosti vyjsť draho.

Ako je na tom mladá generácia?

V rámci Programu medzinárodného hodnotenia žiakov (PISA) sa študenti zúčastnili merania funkčnej gramotnosti, ktorého súčasťou bolo aj zisťovanie finančnej gramotnosti. V PISA 2015 skóre žiakov zaradilo Slovensko pod priemer zúčastnených krajín OECD. Ak porovnáme skóre z roku 2012, tak v roku 2015 sme zaznamenali pokles výkonu o 25 bodov. Asi 35 percent našich žiakov nie je schopných v základných súvislostiach riešiť a aplikovať v praxi otázky a problémy týkajúce sa financií. PISA 2018 ukázalo aj výrazný podiel slovenských žiakov v skupine s najnižšou úrovňou vedomostí.

INESS už tri roky organizuje Ekonomickú olympiádu, ktorej sa každoročne zúčastní vyše štyritisíc študentov stredných škôl. Do posledného školského kola súťaže sa ich zapojilo 6 500. Odpovedali na 25 náhodne vygenerovaných otázok z rôznych ekonomických oblastí. Aj pomocou dát z Ekonomickej olympiády sa vieme bližšie pozrieť na problematiku finančnej gramotnosti.

Všeobecne najúspešnejšia otázka, na ktorú vedelo správne odpovedať 88 percent opýtaných, bola zameraná na teoretické vedomosti slovenských stredoškôľakov. Je známe, že memorovanie faktov a poučiek je na slovenských školách základným nástrojom overenia vedomostí študentov.

S určením správnej odpovede, že ekonómia je veda, ktorá skúma príčiny zmeny cien na trhu, teda nebol výrazný problém. Naopak, podmienenie analytického a kritického myslenia a využitie teoretických znalostí v praxi je slabšou stránkou vzdelávania, čo sa ukázalo aj v testovaní.

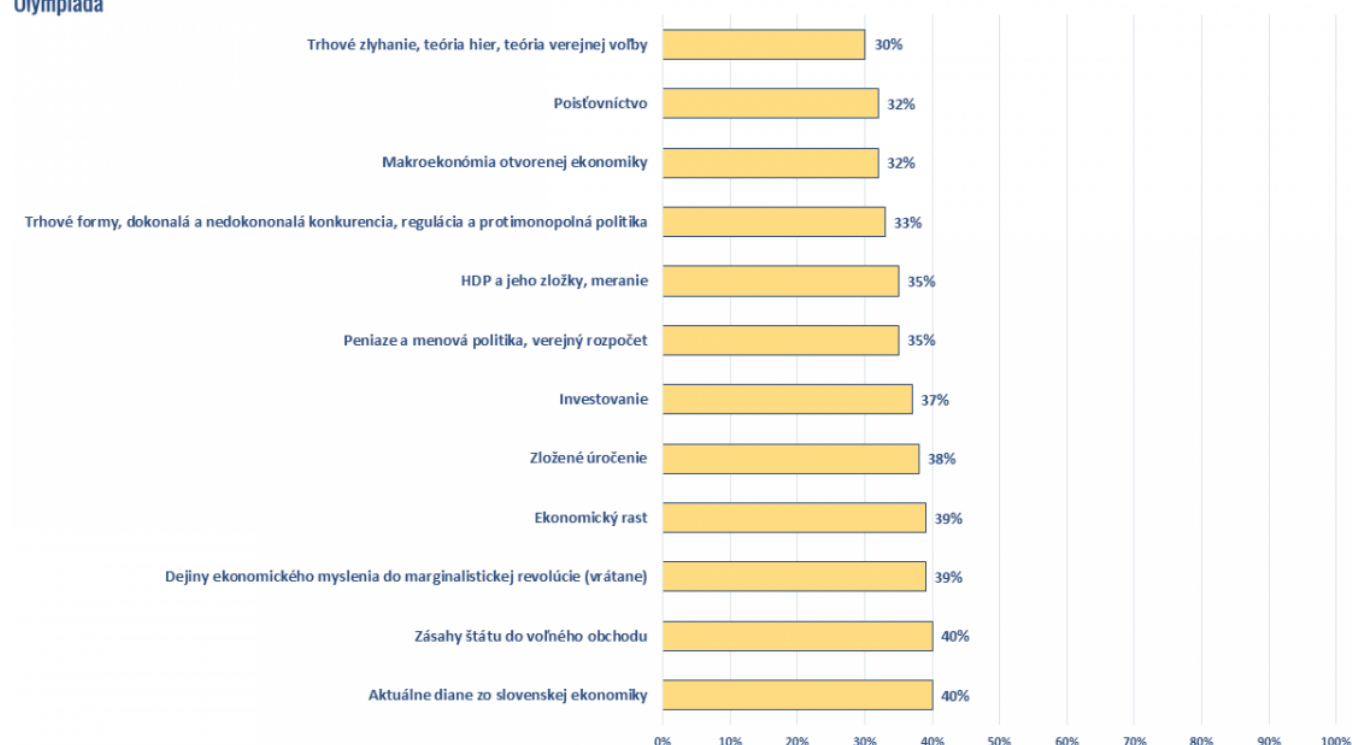
Slováci všeobecne pristupujú k investičným príležitostiam opatrne. Strach z rizika straty peňažných prostriedkov je silnejší ako bezpečné sporenie do prasiatka. Podľa prieskumu Slovenskej sporiteľne (2020) je iba 13 percent Slovákov ochotných podstúpiť investičné riziko. Tretina ľudí uviedla, že hlavným dôvodom sú vysoké náklady na bývanie a energie, ktoré im neumožňujú mesačne si odkladať väčšie sumy peňazí a zároveň ešte investovať. Nevieme, akú rolu u dospelých zohráva vzdelanie a finančná gramotnosť, no zistili sme, že u stredoškôľakov môžu byť vedomosti vplyvným faktorom. Najslabšou stránkou testovania Ekonomickej olympiády bola otázka z oblasti investovania, iba 7,5 percenta študentiek a študentov odpovedalo správne na nasledujúcu otázku:

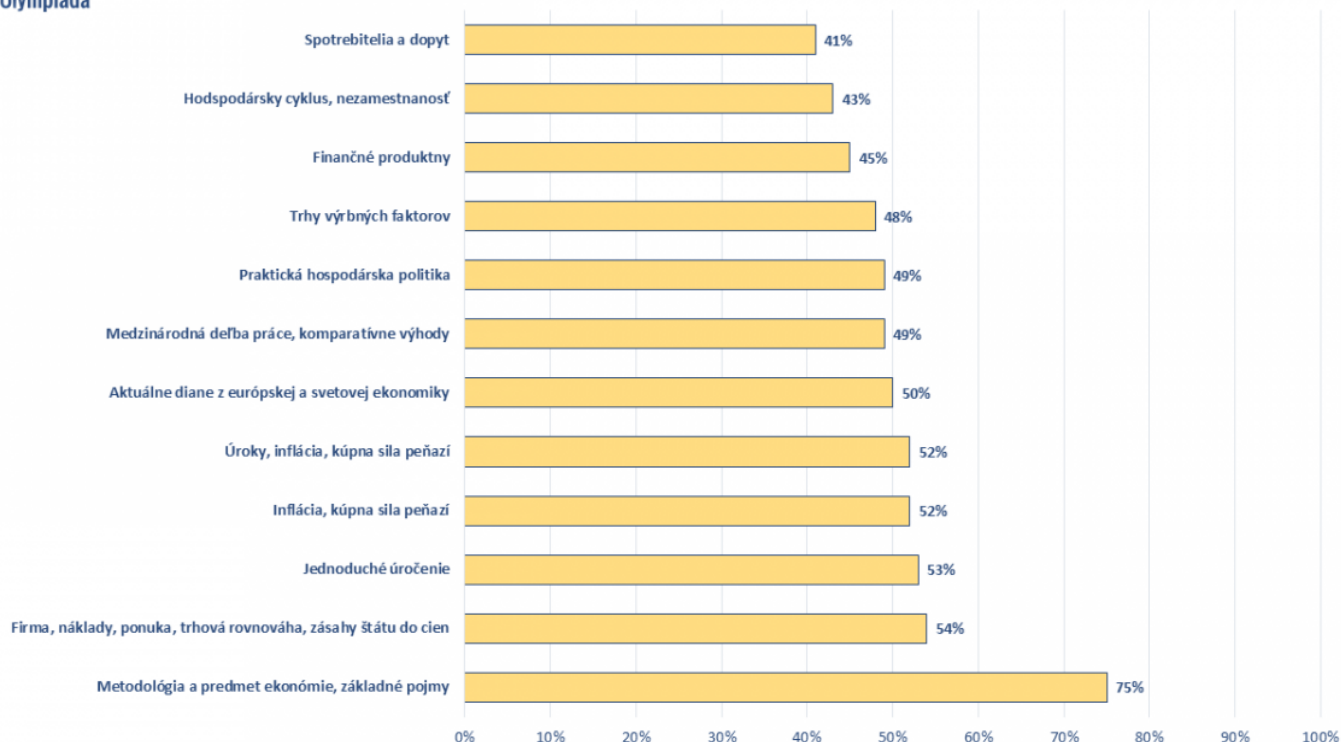
Ján má na účte 10 000 € a každý rok mu banka pripíše 4 %. Jeho kamarátka Lucka má skvelý nápad otvoriť kaderníctvo, pričom dnešné obstarávacie náklady naň sú práve 10 000 €, každý rok očakáva čistý zisk 300 €. Je toto výhodná investícia, ak predpokladáme, že sa ju podarí s daným ziskom prevádzkovať nekonečne dlho?

Odpoveď: Nie, pretože čistá súčasná hodnota tejto investície je -2 500 €.

Priemerná úspešnosť testovaných študentiek a študentov bola 43 percent. Priemerne najúspešnejšia časť olympiády, teda *metodológia a predmet ekonómie, základné pojmy*, mala úspešnosť 75 percent, naopak, najmenej úspešná bola oblasť *trhové zlyhanie, teória hier, teória verejnej voľby* s priemernou úspešnosťou 30 percent. Úspešnosť jednotlivých oblastí si môžete pozrieť v grafoch nižšie.

Úspešnosť stredoškôľakov v jednotlivých oblastiach

Posvietili sme si na oblasť, v ktorej mali stredoškôľáci najväčšie rezervy. Študentov sme sa pýtali, ako nazývajú ekonómovia situáciu, keď továreň znečisťuje ovzdušie, a o aký statok ide pri budovaní protiraketového dáždnika. Dnes sa vo svete pomerne často debatuje o zavedení uhlíkovej dane, preto patria pojmy ako externalita či verejné statky do povinnej slovnej zásoby každého mladého človeka.

Pán Zlý je továrnikom a každý rok vypustí tony splodín do ovzdušia bez toho, aby za to kompenzoval miestnych obyvateľov. Ako nazývajú ekonómovia túto situáciu?

Odpoveď: Negatívnou externalitou.

Pán Novák má veľký strach z raketového útoku susednej krajiny a snaží sa presvedčiť ostatných obyvateľov, aby tiež prispeli na jeho plán vybudovať protiraketový dáždnik. Podarí sa ho nakoniec postaviť a financovať, ale po niekoľkých rokoch sa nájde veľa ľudí, ktorí odmietajú financovať jeho bežnú prevádzku. Podľa ekonómie ide o typický..

Odpoveď: „verejný statok, ktorý sa vyznačuje nerivalitou v spotrebe.

Zaujímavé výsledky sme zaznamenali v oblasti HDP a jeho zložky, meranie. Hrubý domáci produkt je jeden z najčastejšie spomínaných ekonomických ukazovateľov, preto je dôležité mu rozumieť. Nestačí iba poznať číselné vyjadrenie HDP krajiny, ale treba rozumieť, ako sa tvorí a aké položky doň patria. Testovanie nám ukázalo, že väčšia polovica opýtaných vie určiť, čo vyjadruje HDP. Lenže ak sme zadali slovnú úlohu, kde išlo o výpočet hrubého domáceho produktu, správne odpovedalo iba 15 percent stredoškôľakov.

Mlynár Peter Máchal nakupuje od pána kniežata pšenicu za 200 zlatých, svojej macochy dáva mzdu 100 zlatých za prácu v mlyne a múku predáva na trhu za 460 zlatých.

Viete, aký je príspevok firmy k HDP tohto kniežatstva?

Hľadanie odpovede tentoraz necháme na mozgové bunky a šikovnosť čitateľa. Vedieť si vypočítať splátku hypotéky je len prvým krokom k ekonomickej gramotnosti. Ak hypotéku nemáte, možno vás zaujíma, čo vplýva na rast miezd v ekonomike. Alebo ako môže jeden zákon zmeniť aj váš rodinný rozpočet. V tomto ohľade platí – radšej viac vedomostí ako sebavedomia.

Denník E, 10.8. 2020

Reforma škôl: Ako nové prístupy k vzdelávaniu môžu vzniknúť priamo v školách

Róbert Chovanculiak

Každý z nás má nejakú predstavu o manažovaní školy. Zvyčajne to funguje tak, že v škole je riaditeľ a jeho zástupca, ktorí rozhodujú o jej chode; potom sú učitelia, ktorí sú zodpovední za tvorbu obsahu predmetov a realizovanie vyučovacích hodín, a nakoniec obslužný personál, ktorý rieši čistotu a prevádzku budovy. Zdá sa, že v manažovaní školy sa nedá veľa pokaziť, ale ani nič prevratné vymyslieť. A skutočne, na Slovensku pravdepodobne nenájdete veľké odchýlky od toho, ako rôzne sú školy riadené.

Nie je to však čudné? V súkromných firmách existuje veľký rozptyl v tom, ako sú usporiadané právomoci, zodpovednosti, povinnosti a kontrola. To, že vo verejných školách vidíme monokultúru, neznamená, že je to prírodný zákon. Skôr je to ukážka toho, ako funguje systém v kazajke byrokraticko-politických rozhodnutí. Že sa to dá aj inak, najlepšie vidieť na príkladoch autonómnych škôl, ktoré vznikli na zelenej lúke, nemuseli sa obzerať po štátnych reguláciách a pravidelne ich zakladajú ľudia z biznisu.

Príklad americkej Success Academy

Zoberme si ako príklad **sieť základných a stredných škôl** neskromne nazvanú **Success Academy** (ďalej len SA) z New York City. Táto sieť funguje už od roku 2006, má školy v tých najhorších getách a väčšinu jej žiakov tvoria černošské deti z chudobných rodín. Výsledky týchto škôl? Dych berúce.

Podľa štátnych testov dosiahlo v roku 2019 požadovanú úroveň čítania 91 % žiakov a počítania 98 % žiakov. V ostatných verejných školách bol priemer na úrovni 47 % a 43 % žiakov. Pri žiakoch z chudobných, minoritných rodín ešte o polovicu menej.

Podľa štúdie Stanfordskej univerzity napredujú žiaci v SA dvakrát rýchlejšie ako ich kolegovia z verejných škôl. Najhoršie školy zo siete SA sa radia medzi tie najlepšie v celom NYC. A tie najlepšie sú v top 5 škôl a súperia s najdrahšími súkromnými školami, kam posielajú deti miestna elita. Spolu má sieť SA 47 škôl a viac ako 17 000 žiakov, z ktorých je 95 % z afroamerických a hispánskych rodín.

Ako to dokázali? Neodhalili nejaký nový, zázračný spôsob, ako deti učiť, ani nezamestnali tých najlepších učiteľov z celej krajiny. Priniesli však úplne nový manažment školy.

Žiadna prechádzka ružovou záhradou

Začnime od hlavy: Riaditeľ školy trávi väčšinu svojho času v triedach a na poradách s pedagogickým personálom, kde riešia výhradne iba veci spojené priamo s učením. Všetka aktivita spojená s prevádzkou školy je delegovaná na „správcu“.

Každý riaditeľ má navyše skupinu svojich asistentov riaditeľa pre jednotlivé ročníky. Ich úloha nie je nič iné, len „koučovať“ učiteľov, sledovať ich vyučovacie hodiny a dávať im spätnú väzbu. Riaditeľ následne dáva spätnú väzbu im, či si všímajú správne veci a dávajú hodnotnú spätnú väzbu učiteľom.

Medzi základné stavebné kamene SA patria aj tvrdé dáta a ich pravidelné vyhodnocovanie. Sleduje sa progres jednotlivých žiakov, tried a učiteľov v testovaní, plnení úloh, dochádzke,

ale napríklad aj v pozornosti. Škola vyžaduje, aby v každom momente bolo aspoň 95 % žiakov v triede aktívnych a zapojených do vyučovacieho procesu. To znamená, žiadne pozeranie do blba alebo von oknom.

Toto zbieranie dát majú na zodpovednosti asistenti riaditeľa, ktorí ich následne vyhodnocujú a navrhujú opatrenia pre jednotlivých učiteľov. Nie žiakov. Ak žiaci nedosahujú požadované vedomosti, je to vždy považované za zlyhanie učiteľa.

Takýto analytický prístup založený na dátach umožňuje veľmi rýchlo identifikovať, či sa v nejakej triede netvorí zárodok problému – ktorý by v klasických školách odhalili možno na konci roka alebo vôbec. V sieti škôl SA však môžu vďaka dátam veľmi rýchlo a presne intervenovať. Majú špeciálny tím, ktorý príde do školy, vyhladá problematickú triedu a učiteľa, a okamžite začne s vyšetrovaním, aby zistil, kde je problém – následne naordínuje jeho liečbu.

Učitelia, ktorí prídu učiť do SA, sa zhodujú, že toľko konzultácií a spätných väzieb, ktoré tu dostanú v priebehu týždňa, nedostali na verejných školách za celý rok. Asistenti riaditeľa často pomáhajú učiteľom v reálnom čase počas hodiny. Zo zadnej časti tried im našepkávajú cez handsfree slúchadlá v ušiach.

Manažment školy ide do takých detailov, že pri vytváraní rozvrhu myslí na to, aby mali začínajúci učitelia voľno vtedy, keď učia „veteráni“ a mohli sa na nich prísť pozrieť a inšpirovať sa. Navyše, každá streda poobede je na všetkých školách venovaná osobitným tréningom pre učiteľov. Rovnako počas letných prázdnin absolvujú trojtýždňové sústredenie na získanie zručností. A toto všetko organizuje samotná sieť škôl aj napriek tomu, že sa im učitelia pomerne výrazne rýchlo striedajú.

Každý rok odíde a nastúpi tretina učiteľov z celkového počtu 2 300. Práca v SA nie je žiadna prechádzka ružovou záhradou. Učitelia robia denne 11 - 12 hodín a problémy žiakov riešia aj cez víkendy a po večeroch. Čo je však dôležité, majú plný servis.

Príprava na hodinu a obsah vzdelávania sú predpripravené sieťou pre každý ročník a každý predmet zvlášť. Plus sú neustále aktualizované ich vlastnými odborníkmi – samozrejme, všetko založené na dátach. Učitelia v celej sieti učia to isté a rovnakým spôsobom v každej škole. Začínajúci učitelia na hodinách používajú stopky, aby presne dodržiavali plány. Ultimátnym cieľom je, aby bol žiak opätovne zaujatý každých 45 sekúnd.

V SA neučia učiteľov plávať hodením do temných vôd triedy, ako je to zvykom inde. Od učiteľov sa neočakáva, že prídu a budú vedieť, čo a ako učiť. Za kurikulum sú zodpovední spomínaní odborníci – učitelia sú zodpovední „len“ za správne odovzdanie vedomostí, zaujatie pozornosti a manažment triedy. A vďaka celému tomuto servisu, extra vzdelávaniu a spätnej väzbe zvládne učenie na SA aj mladý človek bez toho, aby musel absolvovať 5 rokov štúdia na pedagogickej fakulte. Jediné, čo potrebuje, je odhodlanie a chuť sa učiť, ako učiť.

Školské uniformy a povinný šach

Jednou z najdôležitejších vecí, ktorej sa venuje na SA pozornosť pri učení učiteľov, je manažment triedy. To je v triedach, kde je drvivá väčšina žiakov Afroameričanov a z chudobných rodín, kľúčový faktor. Vzhľadom na to, že ide o veľmi živé deti,

ktoré nie sú zvyknuté na pravidlá a poriadok, život na školách je pomerne striktné organizovaný. Prvým prikázanim je pre učiteľov v triedach presne a jasne stanovovať očakávania. A to dokonca aj pre také jednoduché veci ako presun žiakov na koberec, pobalenie si vecí alebo sedenie na koberci.

Pri poslednom menovanom musia deti byť v pozícii „magic five“. To znamená položené ruky, preložené nohy, rovný chrbát, oči sledujú učiteľa a uši ho počúvajú. Tieto čakávanie sú následne posilňované pravidelným pripomínaním, chválením za ich dodržiavanie alebo karhaním za ich porušovanie – rozdávať sa žlté a červené karty. Všetci žiaci v školách musia nosiť uniformy. A ak náhodou prídu deti s ponožkami nesprávnej farby, obrátia ich na päte a pošlú domov.

Samotné vzdelávanie v škole je špecifické tým, že deti trávajú v škole viac času – okrem iného aj soboty doobeda – a dôkladne sa venujú základným gramotnostiam ako čítanie, písanie a počítanie. No zároveň majú oveľa viac hodín odborných náuk, športu, hudby, umenia a povinný šach.

Najdôležitejšou črtou kultúry na školách sú vysoké očakávania na vzdelanie žiakov. V SA sú žiaci obklopení dospelými ľuďmi, ktorí v nich úprimne veria a robia všetko preto, aby dosiahli čím najlepšie výsledky. Nenájdete nikoho, kto by ich podceňoval alebo ospravedlňoval za to, že pochádzajú z chudobných rodín.

Súčastou kultúry na škole je aj „gamifikácia“ vyučovania. To znamená, že učenie a dosahovanie výsledkov sa pre deti stáva hrou, v ktorej sa snažia byť čo najlepšie. SA dokázala v triedach nastaviť kultúru, v ktorej nie je najväčší macher ten, kto rebeluje, ale ten, kto sa najlepšie učí.

Vďaka štandardizovanému manažmentu tried dokážu udržať poriadok aj neskúsení učitelia, a to vo veľkých triedach s počtom žiakov okolo 30. SA zvolila takéto veľké triedy kvôli ich ekonomickosti – ušetréné peniaze následne investuje do výbavy a čistoty učební či do platov učiteľov.

A sieť škôl nemá peniaze na rozhadzovanie: z verejných zdrojov dostáva v priemere o 5 000 USD ročne na žiaka menej ako verejné školy. Cieľom všetkých týchto pravidiel však nie je len ušetriť a pomôcť začínajúcim učiteľom. V prvom rade je cieľom vytvoriť v triedach bezpečné a pokojné prostredie, kde môžu deti následne ľahko prijímať nové vedomosti. To je presný opak toho, čo sa deje na verejných školách, kde si učitelia nevedia dať rady s divokými triedami. Tento poriadok v správaní sa je na SA dopĺňaný absolútnou kultúrou čistoty a dbania na detaily. Od voňavých záchodov cez upravené a stále aktuálne nástenky až po nulovú toleranciu k čiernym flákom na gumenej podlahe od tenisiek.

Niektorí kritici SA poukazujú práve na tieto prísne pravidlá a označujú paternalistickú kultúru školy za nevhodnú pre deti. Títo kritici sa však nezhodnú s jednou skupinou ľudí – samotnými rodičmi detí. Sú to totiž práve oni, ktorí explicitne označujú poriadok, bezpečie a pokoj na školách za jeden z najdôležitejších faktorov, prečo tam posielajú svoje deti.

Dopyt značne prekračuje ponuku. V jeden školský rok prišlo do siete Success Academy 17-tisíc prihlášok, pričom mali len 3-tisíc voľných miest. Ťažko hľadať lepší znak úspešnosti školy.

A najdôležitejšie je, že tento úspech nie je založený na dokonalých riaditeľoch, superšikovných učiteľoch alebo nadaných deťoch – všetko parametre, ktoré sa ťažko replikujú a škálujú. Nestojí za ním ani dokonalé ministerstvo školstva a úradníci v pedagogických ústavoch.

Tento úspech je výsledkom podnikateľa – inovátora, ktorý mal víziu inak manažovanej a organizovanej školy. Výsledkom je model, ktorý sa dá replikovať a prináša výsledky. Teda niečo, na čo sme na trhu zvyknutí, ale v školstve to dlhodobo chýba.

Postoj, 11.8. 2020

Bez 100 % štátneho VSE nám bude lepšie

Martin Vlachynský

Štát nevyužil predkupné právo na podiel vo Východoslovenskej energetike. Hoci v médiách sa zjavili kritické komentáre – najmä od politikov minulej vlády, ktorým štátne podniky vždy veľmi chutili, musíme konštatovať – výborne! Zinkasované „držhubné“ vo výške 35 miliónov eur je potom už len čerešničkou.

Väčšina občanov, ešte stále popletených 40-ročnou rétorikou o „ľudovom“ vlastníctve, si myslí, že štátne podniky sú aj „ich“ majetkom. To je samozrejme omyl – v štátnom VSE vlastní rovnaké nič ako v polosúkromnom. Nedostávajú dividendy, svoj podiel nemôžu predať, zdediť, ani dať do zálohy. Nezúčastňujú sa na valných zhromaždeniach, ani nemajú žiadne slovo v dozornej rade.

V skutočnosti je to skôr naopak – nie je problém kúpiť si na burze akcie E.ON (momentálne kus okolo 10 eur) a stať sa skutočným spoluvlastníkom VSE s akcionárskymi právami. Dokonca je možné, že mnohí Slováci sporiaci vo fondoch, či v II. pilieri, spoluvlastníkmi sú, keďže veľké energetické korporácie sú obľúbencom mnohých akciových portfólií.

Čo by dokúpenie chýbajúcich 49 % akcií VSE pre občanov znamenalo? Politických nominantov na manažérskych pozíciách (obmieňaných každé voľby), krídel tých správnych dodávateľov behajúcich za vedením podniku ako čerstvo vyliahnuté káčatka, manipulácie s cenami pred voľbami, aby bol volič-spotrebiteľ spokojný a vzdialenú budúcnosť spoločnosti nech berie čert.

Hoci prichádzak majetkovému spájaniu dvoch veľkých dodávateľov elektriny, konkurencia ostáva dostatočná s výberom minimálne 10 ďalších dodávateľov, ktorých si spotrebiteľ môže vybrať pár klikmi online. Konkurenciu nebrzdia trhové podiely, ale cenová regulácia štátu. Distribútori sú monopolmi z definície, keďže Košičan sa nemôže pripojiť na stredoslovenskú distribučnú sieť.

Čo konkrétne občanovi prináša štátne vlastníctvo teplární, SPP, Cargo, či bratislavského letiska? Nastala by zima, nesyčal plyn a nelietali lietadlá? To sotva. V niektorých prípadoch prináša toto vlastníctvo aspoň dividendy štátnemu rozpočtu (na rozdiel od tých, ktoré musí dotovať). No aj tu ekonómia pozná niečo ako náklady obetovaných príležitostí. Má sa štát hrať na akciového investora a mať zainvestované v zopár konkrétnych spoločnostiach? Nebolo by lepšie vajíčka z jediného košíka vybrať, tieto podiely predat a miesto toho kúpiť (napríklad prostredníctvom ETF) podiel na širokom trhu? Alebo ešte lepšie, nechať tieto zdroje občanom, nech si investujú oni?

Blog N, 13.8. 2020

Nepotrebujeme masívnu výstavbu škôlok ani povinnú plošnú dochádzku

Róbert Chovanculiak

Slovenskí politici čelia novej výzve. Zaplavia ich peniaze z EÚ a musia nájsť spôsoby ako ich minúť. Je to síce presne opačný prístup, ako hlásajú princípy hodnoty za peniaze, ale taká je doba. Už sa nikto nepýta, či potrebujeme nejaké nové výdavky, ale len aké to budú výdavky.

Medzi priority, do ktorých nám EÚ odporúča investovať patrí aj vzdelávanie. A ministerstvo školstva už zverejnilo prvotný nástriel zoznamu, kam by asi peniaze mali tiecť. Hneď prvé miesto obsadil návrh na „Masívnu výstavbu nových materských škôlok (prípadne základných škôl) a ich obnova“. Tento návrh zapadá do širšieho povedomia o nedostatočných kapacitách škôlok na Slovensku. Avšak predtým ako roztočíme domiešavače s betónom, je potrebné sa kriticky pozrieť na to, či je „masívna výstavba“

skutočne to, čo potrebujeme. A to aj keď ide o peniaze, ktoré nám do republiky padajú z vrečka nemeckých či holandských daňových poplatníkov.

V školskom roku 2018/2019 nebolo na Slovensku vyhovené 12-tisíc žiadostiam o prijatie dieťaťa do škôlky. Tieto žiadosti však neboli po Slovensku rovnomerne distribuované. To dokazuje fakt, že útvár hodnoty za peniaze odhaduje, že na Slovensku máme voľnú kapacitu pre 7 - 15 tisíc detí v škôlkach. Problémy s kapacitou majú len určité oblasti – Žilinský, Senecský, Dunajskostredský alebo Bratislavské okresy. Nepotrebujeme tak masívnu výstavbu, ale presne namierenú. A tá sa už začala. Na začiatku roku 2019 bolo zazmluvnených 70 % (skoro 90 mil. eur) zdrojov z eurofondov na výstavbu 11-tisíc nových miest v škôlkach. Zo zvyšných prostriedkov by malo byť možné vybudovať ďalších 5 600 miest. Stačí do konca roka napísať projekty. Z tohto pohľadu sa zdá, že pokrytie dopytu rodín by v blízkej dobe nemalo byť problém. Chýbalo 12-tisíc, postaviť sa môže 11 - 16 tisíc.

Lenže problém škôlok na Slovensku nie je len o dopyte rodín, ale aj o predstavách štátu a politikov. Tí schválili zákon, podľa ktorého bude na Slovensku od roku 2021 povinná predškolská dochádzka od piatich rokov detí. V súčasnosti je „zaškolenosť“ takto starých detí na úrovni 84 %. Čo znamená, že je u nás približne 9 601 nezaškolených päť ročných detí. Toto niektorí odborníci vidia ako problém, lebo v EÚ je priemerná „zaškolenosť“ okolo 95 %. Otázkou je, prečo sa vôbec približovať nejakým priemerom a či existuje niečo ako objektívna správna úroveň zaškolenia pre väčšinové obyvateľstvo. Vplyv škôlok na ďalší vývoj detí žijúcich v bežných podmienkach je v odbornej literatúre veľmi otázný.

Ak niekde existuje dobrý argument pre rozšírenie predškolského vzdelania, tak je to vo vylúčených Rómskych komunitách. Tu však otázka nestojí, či by malo ísť už päťročné dieťa do škôlky, ale či nie je potrebné začať už skôr – v štyroch alebo troch rokoch. A zároveň tieto komunity sú v oblastiach, kde systematicky chýbajú kapacity v škôlkach. Podľa UHP existuje silná korelácia medzi veľkosťou rómskej populácie v obci a nedostatkom voľných miest v škôlkach. Vo všeobecnosti len jedna tretina detí z rómskych komunít navštevuje škôlku vo veku 3 - 5 rokov.

Preto ak niekde potrebujeme vybudovať škôlky a zamerať sa na zvyšovanie účasti detí v nich, tak je to tu. Určite však nemôžeme hovoriť o potrebe „masívnej výstavby“ a rovnako týmto deťom príliš nepomôže zavedenie povinnej plošnej školskej dochádzky pre deti od 5 rokov.

TREND, 12.8. 2020

Podujatia

Univerzálny základný príjem

Zvýšila epidémia koronavírusu **pravdepodobnosť** zavedenia **Univerzálného základného príjmu** (UBI)?

Radovan Ďurana na túto tému virtuálne diskutoval so zaujímavými speakrmi. Seminár organizoval Austrian Economic Center.

Spolu s **Radovanom Ďuranom** rečníkmi na seminári boli:

John Chisholm

Podnikateľ, CEO, investor. CEO John Chisholm Ventures, poradenská firma pre startupy a venture capital a je tiež autorom knihy *Unleash Your Inner Company* (Odhaľte v sebe podnikateľa).

Otto Lehto

Ekonom a filozof na King's College London, kde píše doktorskú prácu na tému Universal Basic Income a evolučná ekonómia.

Antony Sammeroff

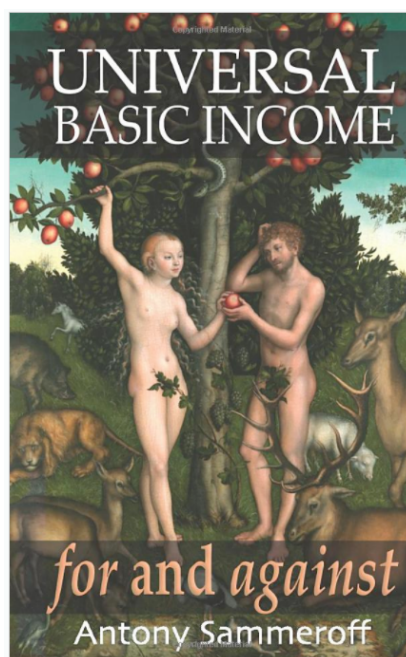
Autor knihy *Universal Basic Income – For and Against* (Univerzálny základný príjem - pre a proti) a spoluautor podcastu *Scottish Liberty Podcast*.

V INESse si stále myslíme, že UBI nie je správna reforma sociálneho systému. Nielenže je drahá, ale nesie so sebou veľké riziká. UBI eliminuje diskusiu, či človek dáva moc štátu. Štát sa stáva „zamestnávateľom“ každého jednotlivca. S tým je spojené politické riziko. Každé nové voľby budú predstavovať riziko, že politici v záujme naháňania voličov, budú radikálne zvyšovať náklady tohto systému. V súčasnosti je najdrahším opatrením zavedenie 13. dôchodku. V UBI sa ale nebude dať zaviesť 13. dôchodok, budú sa musieť zvýšiť dávky naraz všetkým, a takéto zvýšenie nebude za 400 mil. eur, ale násobne vyššie (tlak na zvyšovanie daní). Ďalším rizikom je, že občania sa ľahko môžu stať obeťami pochybných chůtok politikov. Stačí si predstaviť kombináciu čínskeho systému sociálneho ratingu a univerzálného príjmu. Čítate nesprávne stránky? -5€.

Ďalší aspekt zavedenia UBI je ten, že garancia príjmu neznamená spokojnosť človeka, ktorý práve nemá príjem zo zamestnania. Práca je omnoho viac ako len zaplatenie základných potrieb. Dáva ľuďom pocit hrdosti a nezávislosti, keď sa dokážu postarať o seba a svoje rodiny; pracovisko poskytuje zmysel pre spoločenstvo so spoločnými cieľmi a zodpovednosťami.

UBI nie je jediným možným riešením či už chudoby alebo nedostatku príjmov. Existuje lepší spôsob, ako dosiahnuť to isté. Ponechať tvorivosť, trhovú súťaž a podnikateľov robiť ich prácu. Aby výrobky a služby boli cenovo dostupnejšie. Tí producenti, ktorí sú vystavení trhovým silám - televízory, chytré telefóny, kuchynský riad, odevy, preprava, nábytok, kozmetická chirurgia, letecká doprava - tých služby sú lacnejšie. Tie, ktoré nie sú - mestské bývanie, zdravotná starostlivosť a vzdelávanie - sú drahšie.

Záznam konferencie si môžete [pozrieť na YouTube kanáli Austrian Economic Center](#).

Obsiahly kritický pohľad na problematiku UBI nájdete tiež v spomínanej knihe *Universal Basic Income – For and Against* od Antonyho Sammeroffa.

INESS publikácie

S cieľom podporiť debatu o efektívnosti zdravotníctva vznikol unikátny medzinárodný index **Zdravie za peniaze**. V 23 ukazovateľoch porovnáva 25 európskych krajín. Jeho snahou je pomôcť odhadnúť hodnotu za peniaze v zdravotníctve, pričom zároveň ponúka odporúčania na zefektívnenie systému.

Publikácia **Trojité zásah minimálnej mzdy** analyzuje jej vplyv v rámci Slovenskej ekonomiky. Navrhujeme v nej zastaviť pretekajúce sa v zvyšovaní minimálnej mzdy naviazaním jej rastu na rast produktivity práce.

Aké opatrenia musíme začať plánovať teraz, aby sa naše školstvo zlepšovalo aj dlhodobo? Práve na túto otázku sa snaží načrtnúť odpovede naša nová publikácia INESS na Tému - **Čo potrebuje naše školstvo (teraz, ale aj o dekádu)**.

V publikácii upozorňujeme, že štandardné zvyšovanie starobných dôchodkov vedie počas života dôchodcu k nižšej dostupnosti sociálnych služieb. Napríklad v období 2015-2018 klesol počet hodín nedotovanej opatrovateľskej služby, ktorú si mohol dôchodca zaplatiť, zo 77 na 70 hodín mesačne.

Publikácia **Koľko stojí ľudský život?** obsahuje prierezový pohľad na to, ako ekonómia ráta hodnotu ľudského života a ako sa tieto výpočty aplikujú na ekonomické náklady pandémie COVID19 v niektorých štátoch.

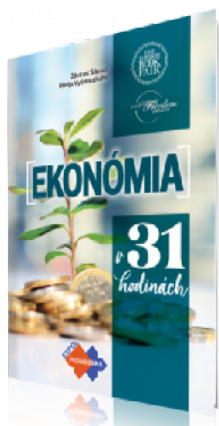

Zdravotníctvo býva uvádzané ako učebnicový príklad nemožnosti dosiahnuť optimálne trhové prostredie. A tak sa stáva aj ospravedlňením pre centrálnu plánovanie a rozsiahle regulácie. Nie je však problém skôr v ekonomickom modeli, ako v hľadaní ideálneho trhu? Výborný úvod do tejto problematiky predstavuje krátka publikácia **Zdravotníctvo a zlyhanie trhu**.

INESS knihy

Kniha **Zlé peniaze** od Juraja Karpiša hľadá príčiny a opisuje priebeh krízy. Je písaná pre verejnosť s cieľom vysvetliť krízové ekonomické javy alternatívnym spôsobom. Súčasťou „sprievodcu krízou“ je popis dosahov krízy na životy bežných ľudí a príklady, ako sa s nimi dá vyrovnáť. Tento bestseller si môžete zakúpiť cez stránku zlepeniaze.eu, prípadne vo vašom kníhkupectve.

Medzinárodne oceňovaná učebnica **Ekonómia** v 31 hodinách reflektuje aktuálne potreby rozvíjania ekonomického myslenia, určená pre žiakov stredných škôl. Učebnica je spracovaná ako základný učebný text na podporu osvojovania, porozumenia a upevňovania vedomostí a zručností z oblasti základov ekonomického myslenia, ktoré žiaci majú získať na stredných školách.

RÓBERT CHOVCANULIAK: POKROK BEZ POVOLENIA

Kniha **Pokrok bez povolenia** je kompletný sprievodca svetom, kde Airbnb oživuje mŕtvy kapitál a konkuruje štátu v tvorbe regulácií, kde Kickstarter nahrádza vyberanie daní a pomáha financovať verejné služby a kde Bitcoin umožňuje budovať paralelnú spoločnosť, v ktorej neexistujú „vedúci“ a všetci máme kľúče od miešačky.

pokrokbezpovolenia.sk

Všetky publikácie a Policy Notes si môžete zdarma stiahnuť na stránke iness.sk v sekcii Publikácie.

Knihy je možné zakúpiť osobne v kancelárii INESS (okrem e-knží) alebo na dobierku objednávkou cez sekciu Knihy na stránke iness.sk.